

Dr. Sebestyén Árpád (1929–2014)

Egy éve sincs még annak, hogy itt, ezen a helyen álltunk lehajtott fejjel egykori tanárunk, kedves kollégánk, barátunk, Nyirkos István hamvai mellett. Most újra itt állunk megtört, szomorú szívvel, és búcsúzunk tanárunktól, kiváló kollégánktól, barátunktól, Sebestyén Árpád professzor úrtól. Egy nagyszerű tanár- és tudósnemzedék újabb tagjától kell búcsút vennünk ismét, akit nemcsak hat évtizedes munkássága köti a debreceni egyetemhez, hanem szinte az élete maga volt ez az intézmény.

Sebestyén Árpád 1950-ben lett a debreceni egyetem hallgatója, s már az első diákévek meghatározónak bizonyultak későbbi pályája szempontjából. Nyelvészeti érdeklődésére, tehetségére gyorsan felfigyelt az egyetem akkori nyelvészprofesszora, Bárczi Géza, aki nemcsak iránymutató tanácsokkal, hanem inspiráló feladatokkal is ellátta tanítványát. Sebestyén Árpád egész életre szóló útravalót kapott szeretett professzorától: a tőle tanult alapelveket, módszereket, a tudományhoz és az oktatáshoz való viszonyulást pályája során mindvégig hűen követte. Bárczi ragyogó szellemisége mint a magyar nyelvtudomány talán legnagyobb rendszerező elméjének teljesítménye méltán szolgált iránytűként Sebestyén Árpád számára, aki kedves mesterének alakját saját munkáiban is igyekezett minél gyakrabban felmutatni. Nemcsak a valóságban nézett le rá egyetemi szobájának faláról Bárczi Géza arcképe, de bátorító tekintetét jelképesen is folyton magán érezhette.

Úgy hiszem, Sebestyén Árpád saját pályájának is egyik legfelemelőbb pillanataként élte meg azt, amikor a kezdeményezésére Bárczi Gézát – aki akkor már évtizedek óta a budapesti egyetem professzora volt – a Kossuth Lajos Tudományegyetem 1973-ban díszdoktorainak sorába fogadta. És ugyanilyen fontos volt számára az is, hogy kitartó, szívós munkával elérte: Szabó T. Attila, Erdély nagy nyelvtudósa is egyetemünk díszdoktorává lehetett 1986-ban, noha az ilyesféle elismerés az akkori meghatározó politikai gyakorlatnak igencsak ellenére volt. Ezek a tudományos kötődések azt is mutatják egyúttal, hogy tevékenységével Sebestyén Árpád a magyar nyelvtudomány legjobb hagyományaihoz kapcsolódott.

Pályáját meghatározó módon befolyásolta az a tudományos örökség is, amelyet

a debreceni Magyar Nyelvtudományi Tanszék szellemi közege közvetített számára. Ebben az egyetemi légkörben Sebestyén Árpád hamar felismerte, hogy nagy kincs birtokában érkezett Debrecenbe: szülőföldjének, a szatmári Gacsály-nak a nyelve számos megoldandó feladatot adott a fiatal kutatónak. Azt, hogy milyen értékes is ez a nyelvi anyag, az ugyancsak Szatmárból elszármazott korábbi jeles debreceni professzor, Csúry Bálint munkái és a tanszéken tovább élő szellemisége is világosan jelezhetette Sebestyén Árpádnak. Ő maga a 80. születésnapján beszélt arról, hogy Csúrynek a Szamosháti szótára, a magyar nyelvjárás-kutatás műfajteremtő munkája valóságos reveláció volt a számára, amikor diákként először olvasta.

Első írását, egy gacsályi népnyelvi szövegközlést, Bárcki Géza jelentette meg az általa 1951-ben elindított Magyar Nyelvjárások első számában. Második dolgozatával, Gacsály földrajzi neveinek közreadásával szülőfaluját immár visszavonhatatlanul felhelyezte a magyar nyelvészeti kutatások térképére. Írásával, de későbbi munkáival is azt bizonyította: a *Horgas-erge*, a *Gólya-lapos* vagy a *Kis-Kengyeles* és társaik nemcsak egy pár száz fős kis közösségnek a mindennapjaiban nélkülözhetetlen nyelvi elemek, hanem a magyar nyelvnek, a magyar kultúrának, egész identitásunknak is felmérhetetlenül fontos kincsei. Egy olyan világnak a varázslatos szépségű nyelvét tárja elénk ezekben a munkákban, amely még évtizedekkel később is – ahogyan azt a tragikusan fiatalon elhunyt irodalmár kollégánk remekművéből megismerhettük – a magukra hagyottaknak, a nincstelenségnek a világa volt. Bármivel is foglalkozott a későbbiekben Sebestyén Árpád, ez a szűkebb értelemben vett anyanyelvi örökség minden munkájában felszajlik, hol elsődleges kutatási tárgyként, hol mint a nyelvi adatok kiapadhatatlan forrása, hol pedig mint a nyelvész szakember nyelvi intuíciójának vagy éppen előadói, tanulmányírói stílusának a sziklaszilárd alapja.

A nyelvjárási és a névtani tematika végighúzódik Sebestyén Árpád egész pályáján. Az egyik vonulat csúcsának a népi kendermunka néprajzi ihletettséggű leírását tarthatjuk, a másik kiemelkedő eredménye pedig az a vaskos kötet, amelyben Kálnási Árpáddal közösen a Csengeri járás településeinek földrajzi neveit tette közzé. A népnyelv iránt mutatott megkülönböztetett érdeklődése sok más kutatási területen is megmutatkozott: kedves témáinak egyikében, a nyelvváltozatok szociolingvisztikai szempontú elemzésében éppúgy, mint szépirodalmi művek stilisztikai vizsgálatában.

Alig múlt 30 éves, amikor – a saját tudományában szokatlanul fiatalon – kandidátusi fokozatot szerzett. A magyar névtók körében végzett vizsgálatait 1965-ben kiváló monográfiában tárta a szakmai közönség elé. Ez a témakör finom belső részleteivel és tágabb összefüggéseivel együtt tudományos érdeklődésének végig a középpontjában maradt. Számos írásában tárta fel ennek a nyelvelméleti

szempontból is igen tanulságos kategóriának a rendszertani helyét, történeti múltját, alakulástörténetét, valamint finnugor-uráli hátterét és kapcsolatrendszerét. Utolsó nagyobb terjedelmű munkájában az első magyar nyelvű könyvnek, a Jókai-kódexnek a névutóit elemezte. Az ebben a témakörben született írásai is jelzik nyelvszemléletének azt a fontos elemét, mely szerint a nyelv rendszerét, állapotát is csak akkor érthetjük meg igazán, ha történetét, folyamatos változását is felderítjük.

Tudományos munkáiban Sebestyén Árpád nem kötelezte el magát egy-egy újonnan jelentkező nyelvészeti elmélet követőjeként, mert úgy gondolta, hogy ez korlátozná őt abban, hogy a nyelvet a maga konkrét valóságában s mindenekelőtt a nyelvhasználat valós sokféleségében tanulmányozza. Egy beszélgetésünk alkalmával földhözragadt nyelvészetként jellemezte az általa képviselt nyelvszemléletet, amellyel egyfelől arra utalt, hogy az empirikus alapú vizsgálatokat tekinti a nyelv leginkább gyümölcsöző megközelítésének, másfelől pedig arra, hogy elemzése során a nyelv funkcióját soha nem tévesztette szem elől.

Tudományos kutatói munkája során a nyelvtudomány sokféle területét, részlegét érintette. Ez a sokféleség nem független oktatómunkájának sokszínűségétől sem. Sebestyén Árpád az Általános Nyelvészeti és Fonetikai Tanszék, majd a Magyar Nyelvtudományi Tanszék oktatójaként, vezetőjeként a körülmények által is rákényszerült arra, hogy sokféle tárgyat adjon elő, ő azonban ezt – ugyancsak egyfajta tanszéki hagyománytól is támogatva – sohasem érezte igazán kényszernek. Egyetemi óráin az egyes nyelvi jelenségek a maguk aprólékos, tüzetes bemutatásával együtt is szélesebb összefüggéseikben, rendszerkapcsolataikban jelentek meg. Sebestyén tanár úr kiváló oktató volt, előadásait áthatotta az ismeretek rendszerezésének igénye, s kitűnt belőlük az előadó világos, tiszta logikára épülő, meggyőző erejű okfejtése. Az oktatást nem csupán az egyetemi munka legfontosabb részének tekintette, hanem örömét is lelte a tanításban: egy-egy speciális tárgyat – ahogyan ennek én magam is részese lehettem – akár az órájára jelentkező egy-két hallgatónak is szívesen előadott. Nagy hangsúlyt fektetett a tudományos utánpótlás képzésére is: témavezetőként sokak útját egyengette a doktori cím megszerzése felé.

Sebestyén Árpád egész pályája a debreceni egyetemhez kötődött ugyan, de nem csak az egyetemi katedrán tanított. Rendkívül fontosnak tartotta az anyanyelvi ismeretterjesztést, s ennek érdekében személyesen is nagyon sokat tett. Előadások százait tartotta meg általános és középiskolákban, falusi művelődési házakban, bárhol, ahová csak e célból meghívták. Ilyen irányú munkájához felhasználta a sajtó nyújtotta lehetőségeket is: évtizedeken át írta, szerkesztette a megyei napilap nyelvi ismeretterjesztő rovatát.

Az az erő és lendület, amely Sebestyén Árpád egész munkásságát jellemezte, valamelyest megtört akkor, amikor – néhány évvel azt megelőzően, hogy betöltötte volna a 70. évét – nyugdíjazták. Tudom jól, Árpád bácsi, milyen nehezen élted meg ezt a helyzetet, s hogy évek kellettek ahhoz, míg jó szívvel tudtál visszatérni szűkebb szakmai közösségedhez. De nagy tanulság ez nekünk, az egyetem közösségének is: fokozott tiszteletet, megbecsülést érdemelnek azok – s mindennek a határozott kinyilvánítását is –, akik egész munkásságukkal, teljes életükkel a debreceni egyetemet szolgálták.

Professzor úr, kedves Árpád bácsi, te most örökre eltávoztál közülünk, de mi, akik itt maradtunk, veled kapcsolatban nemcsak a múltra, hanem a jövőre is gondolunk. Tudjuk, biztosak vagyunk abban, hogy tudományos alkotómunkád gyümölcseit a könyvek betűi hosszú időn át megőrzik, nemzedékről nemzedékre hagyományozva a bennük felhalmozott tudást. Személyedet az emlékezetünk őrzi kitörölhetetlenül, ameddig mi, akik ismertünk, élünk.

Legyen neked könnyű a föld! Nyugodj békében!